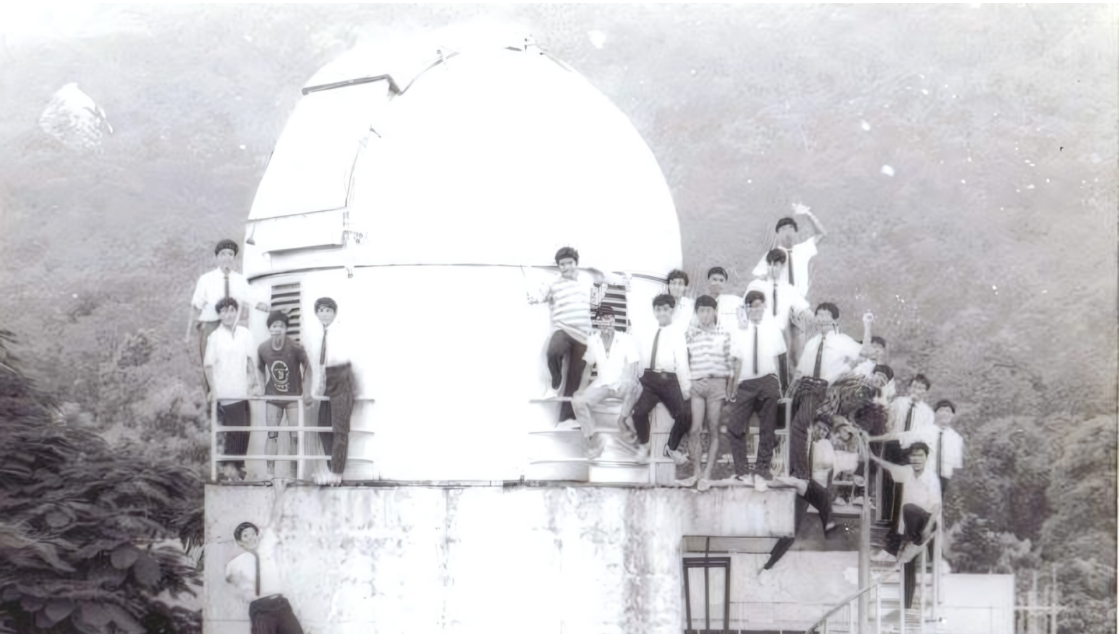

ทุ่งกุลาร้องไห้: เรื่องเล่าและการเดินทาง
สู่การจัดการพื้นที่เศรษฐกิจในสภาวะหลังสมัยใหม่
The Thung Kula Rong Hai: Stories and journeys towards
managing economic area in postmodern conditions

บัญชา พุดผิวนากุล
Bancha Bhutwanakul

คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
พะเยา 56000

Faculty of Political and Social Sciences University of Phayao,
Phayao 56000 Thailand

นัยนา ประทุมรัตน์
Naiyana Prathurat

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม,
มหาสารคาม 44000

Faculty of Humanities and Social Sciences Rajabhat Mahasarakham University
Mahasarakham 44000 Thailand

*Corresponding author E-mail: Bchkul@yahoo.com

Received: April 6th, 2024

Revised: June 26th, 2024

Accepted: June 27th, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้วิเคราะห์เรื่องเล่าการเดินทางของชาวกุลลา (ร้องไห้) บนทุ่งกว้างสู่การจัดการพื้นที่เศรษฐกิจอีสานยุคใหม่ภายใต้แนวคิดสภาวะหลังสมัยใหม่ผ่านวิธีวิทยาการวิเคราะห์ภาคปฏิบัติการของเรื่องเล่าเล็กๆ ผลการศึกษาพบว่าชาติพันธุ์กุลลากลุ่มหนึ่งในพม่าผู้ซึ่งอดทนต่อทุกสถานการณ์ เดินทาง หาบเร่ ค้าขายเพื่อโอกาสและชีวิต เมื่อเดินทางมาสู่ทุ่งที่ราบสูงอีสานก็เผชิญกับสภาพธรรมชาติอันเลวร้ายและเหน็ดเหนื่อย จึงโอดครวญร้องไห้ที่ตัวเองอาจต้องมาตายในท้องทุ่งนี้ ดังนั้น “ทุ่งกุลาร้องไห้” กลายเป็นวาทกรรมในเรื่องเล่าตอกย้ำสภาพแวดล้อมที่นักคิดแนวหลังสมัยใหม่มองว่า ปกปิด อำพราง ซ่อนเงื่อนของความเป็นทุ่งและเป็นอย่างอื่นภายใต้ความจริงในพื้นที่อีสาน ขณะเดียวกันวาทกรรมดังกล่าวถูกผลิตซ้ำและถูกจัดการด้วยองค์กรภาคส่วน (ทั้งภาครัฐและเอกชน) โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการอีสานเขียว และปฏิบัติการดังกล่าวได้ทำให้ความเลวร้ายเชิงพื้นที่แห่งนี้สามารถปรับเปลี่ยนมาเป็นการสร้างเศรษฐกิจข้าวหอมมะลิที่ดีที่สุดในโลก

คำสำคัญ: เรื่องเล่า, ทุ่งกุลาร้องไห้, ข้าวหอมมะลิ, โครงการอีสานเขียว, สภาวะหลังสมัยใหม่

Abstract

This article is to analyze the narrative of the journey of The Kula peoples on the wide fields towards the management of the modern Isaan economic area under the concept of postmodern conditions -Through a methodology of analysis the discourse and practice of the little narrative. It was found that there is a Kula ethnic group in Burma who is patient in every situation, traveling, hawking, and trading for opportunities and life in Thailand. When traveling to the northeastern plateau fields, he encountered harsh natural conditions and was tired, so lamented and cried that he might have to die in this field. There-

fore, “thung kula rong hai” becomes a discourse in the narrative, reinforcing the environment that postmodern thinkers regard as concealing, camouflage, hide the secrets of being a field and being other than the truth in the Isaan area. At the same time, such discourse is reproduced and managed by sector organizations (both public and private sectors) especially the green Isaan project. and such practical's have allowed this spatial evil to be transformed into creating the world's best jasmine rice economy.

Keywords: The narrative, The Thung Kula rong hai, Jasmine Rice, Green Isaan project, Postmodernity

บทนำ

การสื่อสารเป็นการแสดงถึงความคิดและความรู้สึกที่มีต่อสิ่งที่ตั้งตรงหน้าไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวที่ถูกเล่าในอดีตและประสบการณ์ก่อให้เกิดอารมณ์และจินตภาพไปพร้อม ๆ กัน (Haripriya 2020; อ้างใน นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ 2567ก) ในขณะเดียวกันอำนาจของการสื่อสารยังทำให้เกิดความเชื่อ อุดมการณ์ทั้งในแง่ความคิด (อคติ) และภาคปฏิบัติที่ดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน จึงเป็นวิถีแบบผลิตซ้ำ ๆ จนกลายเป็นชีวิตเคยชินที่เรียกว่าปกติวิสัย (Althusser, 1971) มีหน้าที่ยังเป็นภาพแทนแห่งสัญลักษณ์และวาทกรรม (Symbols and discourse) หรือสัญลักษณ์ที่ทรงอิทธิพลเหนือกาลเวลา หากสะท้อนผ่านแนวคิดยุคหลังสมัยใหม่แล้วมันเป็นสภาวะย้อนแย้ง (Dilemma) ดำรงท่ามกลางสิ่งซ้อนเงื่อนไขมากมาย โดยบทความนี้จะหยิบยกประวัติศาสตร์ชายขอบท้องถิ่นอีสานในเรื่องเล่า “ทุ่งกุลาร้องไห้” เพื่อสะท้อนความจริงและความเป็นอื่นในเรื่องเล่าหรือการเล่าเรื่องจากความเลวร้ายทางธรรมชาติที่มีต่อชาติพันธุ์กุลาสู้การรังสรรค์พื้นที่ชนบทให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจแบบใหม่ อย่างไรก็ตาม เรื่องเล่าทุ่งกุลาร้องไห้เป็นวิธีการต่อสู้ เบียดขั้ย้อนรอยจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นปัจจุบันอย่างยากลำบาก ซึ่งสร้างการรับรู้ผ่านเหตุการณ์และประวัติศาสตร์ของท้องทุ่งที่โหดร้ายสู่ดินแดนที่เขียวขจี เพราะความไม่ยอมแพ้ต่อโชคชะตาและเจ็บปวดในเรื่องเล่าของความทรงจำอดีตซึ่งถูกจัดการบนอำนาจและการ

ต่อรอง หากแต่คนอีสานในบริบทเดียวกันกลับไม่ถูกเล่าในเรื่องเล่าที่ต้องเผชิญสภาวะดังกล่าว โดยเฉพาะแนวคิดเศรษฐกิจแบบใหม่ในทุ่งกุลาล้วนถูกจัดการด้วยมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของเรื่องเล่า สะท้อนคิดป็นผู้รังสรรค์กระดาดเปล่าให้เป็นงามศิลปะที่งดงามประกอบกับลีลาผู้เล่าที่เล่าเรื่องเล่นกับอารมณ์ความรู้สึกของคนที่ย้ายมาอาศัย (Nostalgia) จากเจ็บปวดสู่คุณค่าใหม่หรือสะท้อนการต่อรองธรรมชาติที่ไม่ย่อท้อหรือเอาชนะอย่างบ้าคลั่งของมนุษย์สมัยใหม่ซึ่งถูกแทนที่ด้วย “ความต่าง” แต่สิ่งที่ยังพรัมัวก็ยังคงดำรงต่อไป เพราะทุกสิ่งยังยืนยงอยู่ในตัวมันเอง ดังนั้นงานชิ้นนี้จึงสนใจวิเคราะห์เรื่องเล่าการเดินทางของชาวกุลาลา (ร้องไห้) บนทุ่งกว้างสู่การจัดการพื้นที่เศรษฐกิจอีสานยุคใหม่ภายใต้แนวคิดสภาวะหลังสมัยใหม่

แนวคิดและการสังเคราะห์เรื่องเล่า

เรื่องเล่าเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์และผัสสะแห่งมโนคติที่เกิดจากตัวบุคคล (tacit knowledge) ต่อเหตุการณ์ และต่อเรื่องราวที่ถูกสร้างขึ้น (Berger 1992 Fisher 1987, 5) โดยมีโครงเรื่อง แก่นความคิด ตัวละคร ฉาก สัญลักษณ์พิเศษ ขั้วขัดแย้ง และมุมมองการเล่าเรื่อง (กาญจนา แก้วเทพ 2544; พิษณุรักษ์ ปีตาทะสังข์ 2548, น. 25; ประพนธ์ ตติยวรกุลวงศ์ 2553, น. 27) เป็นองค์ประกอบ สำหรับ “กุลาลา” เป็นคำ ๆ หนึ่งในการสื่อสารของเรื่องเล่าที่มาจากการเรียกกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่แผ่เชิงอคติ (ชาติพันธุ์) ซึ่งพวกเขาอาศัยแถบเมืองเมาะตะมะ ประเทศพม่า โดยชาติพันธุ์ดังกล่าวนอกจากกุลาลาที่เป็นกลุ่มเชื้อชาติกุลาลาแล้วยังหมายรวมถึงชื่ออื่นอีกหลายกลุ่มเช่น แหก พม่า ตองสูง ไทใหญ่ กูย และปางโอ (ประวัติศาสตร์นอกตำรา 2566; ศิลปวัฒนธรรม 2566) แม้ว่าการรับรู้เกี่ยวกับชาวกุลาลาโดยทั่วไปเชื่อว่า พวกเขาเป็นชนกลุ่มที่ชำนาญด้านหาบเร่ คำขายสดทน สามารถเดินทางรอมแรมยาวไกลเพื่อแสวงหาโอกาสที่ดีกว่าหรือชีวิตของพวกเขาเพียงเพื่อยังชีพไปวัน ๆ ก็อาจจะชี้ชัดได้ในเรื่องเล่าขณะนั้น เนื่องจากสมัยก่อนอาจจะยังไม่รู้จักวางแผนชีวิตที่เป็นหลักแหล่งและพวกเขาก็ได้บันทึกเรื่องราวของตัวเอง แม้กระนั้นด้วยเหตุผลอีกประการหนึ่งก็เพราะมันเป็นเรื่องเล่านี้เอง แต่ทว่าเรื่องเล่านี้เป็นเรื่องจริงหรือเป็นเรื่องแต่งก็ย่อมมีมูลความจริงแฝงด้วยเสมอ กล่าวคือ เรื่องเล่ามักจะต้องมีตัวละคร เหตุการณ์ สถานที่และคนเล่าเรื่อง ดังนั้น เมื่อมีเรื่องเล่าของผู้เล่าแล้ว

สิ่งสำคัญในลำดับต่อไปเป็นหน้าที่ของผู้ฟัง (ผู้รับสาร, เสพสื่อ) ที่ต้องพิจารณาตีความในเรื่องเล่าดังกล่าวเพื่อวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่ง โดยเรื่องเล่าส่วนใหญ่มักมีอำนาจชวนนึกถึงเหตุโศกนาฏกรรม สะเทือนขวัญ โรแมนติก ตระมาและอื่น ๆ สำหรับเรื่องเล่าทุ่งกุลาลาในจุดเริ่มต้นของเรื่องที่เป็นฉากสำคัญดึงดูดความน่าสนใจก็คือ “ทุ่งกุลาร้องไห้” จึงเป็นทั้งฉาก แก่นความคิดและพื้นที่ความคิดของเรื่องเล่าและตัวตนของชาวกุลาลาซึ่งสะท้อนแง่มุมชีวิต นายฮ้อย ค้าวัวต่าง การเดินทางและต่อสู้ เมื่อพวกเขามาถึงดินแดนที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสยาม ต่อมาบริเวณทุ่ง “กุลาลา” ในเรื่องเล่าดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่ที่สำคัญเชิงสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical indication) ของจังหวัดในภาคอีสานปัจจุบัน การสถาปนาให้เป็น “ทุ่งกุลาร้องไห้” เพราะตำนานเล่าขานของคนพื้นเมืองว่า “ผู้คนเดินทางผ่านบริเวณทุ่งแห่งนี้มักเผชิญกับธรรมชาติและเอาตัว (ไม่) รอดต้องมาทั้งชีวิตและความตายที่นี่” จนกระทั่งชาวกุลาลาผู้ทรงต้องมาร้องไห้อย่างยากลำบาก (พระยาสุนทรพิพิธ อ้างในศิลปวัฒนธรรม 2566ก) ซึ่งเรื่องเล่าดังกล่าวอาจสื่อให้รู้สึกกระซกอารมณ์ ชวนวิเคราะห์แง่มุมเกี่ยวกับผู้คนอื่น ๆ (ที่ไม่ใช่คนในพื้นที่ไม่เคย) ซึ่งรู้สึกกับภูมิภาคอีสานแบบเหมารวมว่า มีสภาพแห้งแล้งทุรกันดารหรืออาจมองว่าภาคอีสานนั้นมีภูมิสัญลักษณ์แห้งแล้ง ไม่น่าจะมีสิ่งมีชีวิตดำรงอาศัยจึงยากต่อการดำรงชีพซึ่งต่อมาพื้นที่อีสาน (ถูกทำให้) มองเกินจริงและผลิตซ้ำด้วยเรื่องเล่าสื่อสารแก่สาธารณะแบบ “มายาคติ” ในที่สุด โดยเฉพาะแก่คนอื่น ๆ พื้นที่อื่น ๆ เล่นบนจินตนาการและความเข้าใจ แม้ว่าสภาพที่แท้จริงแล้วไม่ได้เป็นเช่นนั้น (ซึ่งทุ่งกุลาร้องไห้เป็นบริเวณที่ราบสูงเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งของภาคอีสาน) หากกล่าวในภาษาของนักคิดโพสต์โมเดิร์น (Postmodernist) จะมองวิธีหรือปฏิบัติการของเรื่องเล่าแบบนี้ว่าเป็นวาทกรรม (Discourse) ที่ไม่ใช่แค่วาทกรรม แต่เป็นภาษา สัญลักษณ์ เรื่องเล่าหรือการช่วงชิง “อำนาจ” ของพื้นที่ ภาพแทนความจริงและความเป็นอื่น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2554) ตัวอย่างเช่น สามารถดูบทวิเคราะห์เชิงแนวนี้ในงานเกี่ยวกับฮัตคองอีสานที่ทรงพลัง ในบัญชา พุฒินากุล และนิภาภรณ์ จงวุฒิเวศย์ 2561, น. 684-685)

อย่างไรก็ดี เมื่อทบทวนแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมทางภาษาที่เป็นปรากฏการณ์ของสภาวะทางสังคมแบบหลังสมัยใหม่ก็จะมีต้นธารความคิดสำคัญอย่างเฟอริดีนานด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) เสนองานสำคัญเช่นเรื่อง *Course in general linguistics* โรแลนด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) เสนอเรื่อง

Historical discourse และมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) เป็นผู้สะท้อนสภาวะหลังสมัยใหม่อันโด่งดังที่เสนอเรื่อง The order of discourse (Saussure 1959; Barthes 1967; Foucault 1970) ในส่วนของนักคิดไทยที่ได้รับอิทธิพลแนวดังกล่าวอย่างไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ก็ได้เสนอเรื่องวาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะและความเป็นอื่น, 2554 ขณะที่สามชาย ศรีสันต์ นำเสนอเรื่อง บทสำรวจวาทกรรมชนบทและบ้านนอกในความเป็นไทย ัญญา สังฆพันธ์านนท์ เรื่องวรรณคดีสีเขียวกระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2554; สามชาย ศรีสันต์ 2023; ัญญา สังฆพันธ์านนท์ 2556) กล่าวได้ว่า บุคคลเหล่านี้เป็นตัวอย่างของแนวคิดหลังสมัยใหม่ ที่มองสภาวะสังคม พื้นที่ และการเปลี่ยนแปลงที่ขับเคลื่อนด้วยวาทกรรมแบบหลังสมัยใหม่ โดยเฉพาะที่คณะฟูโกต์เชื่อว่าภาษา เรื่องเล่าที่ถูกเล่าก็คือ วาทกรรมเป็นสภาวะที่ช่วงชิง กดทับ ซ่อนเร้น เปิดเผย รวมทั้งมีเงื่อนไขให้เข้าใจในหลากหลายรูปแบบที่เขาเสนอไว้อย่างตรงไปตรงมา และเขาก็ย้ำว่า ทุกอย่างไหลไปอย่างหลากหลายเลื่อน (Difference) ไร้รอยต่อ หากผู้อ่านบทความเข้าใจภาวะดังกล่าวที่นักคิดข้างต้นเสนอจึงย่อมจะเข้าใจในบริบทของเรื่องเล่าที่ถูกกล่าวถึงให้ได้เช่นเดียวกัน ซึ่งนั่นจึงเป็นความจริงของการเล่าเรื่องในวิถีคิดแบบหลังสมัยใหม่ ซึ่งจะเห็นว่าในเรื่องเล่าต่าง ๆ ผู้เล่าอาจใส่ความ แต่งเติม สีสัน รวมถึงอารมณ์ความรู้สึกของเรื่องเล่าทั้งจริงหรือลวง กล่าวคือสามารถสร้างเรื่องลวงให้เป็นจริง เรื่องจริงให้ลวงได้เช่นกัน แต่เรื่องเล่าดังกล่าวทั้งหมดถูกเล่าจริง เช่น ความจริงอาจมาจากประสบการณ์กับเรื่องกุขึ้นเพื่อเล่าซึ่งล้วนแต่เป็นที่มาของวาทกรรมของเรื่องเล่าที่ไม่ต่อเนื่องทั้งสิ้น เพราะชีวิตจริงไม่อาจเล่าได้หมดจึงมีเพียงเรื่องๆ (บท ฉาก ตอน) แม้ปัจจุบันจะเห็นว่าเรื่องการเมืองไทยและการนำเสนอของสื่อต่าง ๆ ในสังคมไทยก็ยังถูกนำมาเรียกเป็น “ฉากทัศน์” หรือ Scenario ที่เป็นเรื่องเล่าเป็นฉากๆ ตอนๆ หากสะท้อนวิธีการหลังสมัยใหม่ในความเข้าใจแบบนักมานุษยวิทยา มองภาวะเช่นนี้ว่าหลังมนุษย์ (Rosi Braidotti, 2013 อ้างในวสันต์ ัญญาแก้ว, 2021) หรือแนวมานุษยวิทยาข้ามพ้นสังคม (Post-social anthropology) ของ Eduardo Viveiros de Castro ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดโครงสร้างทางสังคมของ Claude Lévi-Strauss ว่ามันคือการย้อนคิด กลับไปกลับมา ซบซ้อนและเชื่อมต่อของการกระทำที่ไม่รู้จบ (นฤพนธ์ ดั่งวงวิเศษ 2567ข)

ดังนั้น วาทกรรมจึงเป็นเรื่องที่ตอกย้ำแนวคิดนักคิดกลุ่ม/สำนักที่ว่า ภาษาไม่ได้จะเป็นเพียงการสื่อสารแต่เป็นการกระทำ/การแสดงเชิงอำนาจที่พรำมัดไม่ชัดเจน หรือจะสะท้อนทัศนะแบบ Jean-Francois Lyotard 1993 มองเชิงวาทกรรมว่าเป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่และอิทธิพลของคนทั้งโลกก็ยิ่งทำให้กังววย สงสัย ซึ่งแม้แต่เรื่องเล่าท้องถิ่นขนาดเล็ก ๆ เอง (Lyotard 1993) สำหรับเรื่องเล่าอย่าง “ทุ่งกุลาร้องไห้” ก็จะมีปรากฏแง่มุมของความแห้งแล้งเชิงพื้นที่ดังกล่าวเป็นเรื่องเล่าเล็ก ๆ ของคนพื้นเมืองอีสานมาก่อน ต่อมาถูกจัดการเปลี่ยนสภาพให้เป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่ด้วยอำนาจการเมืองและการปกครองของสยามในการผนวกอีสานให้เป็นส่วนหนึ่งของคำว่า “อีสาน” ถูกสร้างให้เป็นเรื่องเล่าและการเปลี่ยนแปลงเชิงสัญลักษณ์/อัตลักษณ์ในที่สุด (อภิญา เพ็ญพัสกุล, 2546 ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2545) ต่อมาสยามหรือรัฐไทยมีนโยบายส่งเสริมโครงการพัฒนาชุมชนอีสานและในปกครอง เพราะเป็นส่วนที่ถูกนับให้เป็นส่วนแล้วก็คือ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย หากกล่าวในภาษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ว่าถูก “บริหารจัดการ” รวมศูนย์อำนาจนั่นเอง ในขณะที่ภาษาสังคมวิทยาเรียกว่าถูกประกอบสร้างภายใต้โครงสร้างสังคมของรัฐไทย หรือใช้วิธีคิดสมัยใหม่ก็คือ “วัฒนธรรมสร้างสรรค์” บนความหมายและคุณค่าที่มีอยู่ในดินแดนอีสาน ก่อนให้เกิดภาพความจำแบบชนบท แห้งแล้งกันดาร และรัฐเองดำเนินนโยบายพัฒนาอีสานดังกล่าวให้สามารถเปลี่ยนอีสานและทุ่งกุลาร้องไห้เป็นแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิที่อร่อยที่สุดในโลก (ข้าวมะลิเคยถูกใช้ในภาคกลาง) แม้ในเวลาต่อมาพื้นที่แห่งนี้อาจจะเรียกใหม่ว่า ทุ่งกุลาร้องไห้ก็ตาม (สุจิตต์ วงษ์เทศ 2546) แต่ภาพที่สร้างการจดจำ “ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้” ที่สะท้อนในเรื่องเล่าของอดีตให้แก่คนรุ่นใหม่ให้จำภาพว่า สภาพอีสานแบบไม่พึงประสงค์ มีเหมาะกับการเพาะปลูกหรือดำรงอยู่ซึ่งสิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะพืชตระกูลข้าวแล้วหรือ? คือเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิต หากมองในเชิงธุรกิจการลงทุนดำเนินไปก็คล้ายภาพิตที่ว่า “ตาน้ำพริกละลายแม่น้ำ” ลงทุนจะไม่คุ้มเสียบนทุ่งทะเลทรายอันกว้างใหญ่ ดินแตกระแหง แม้หญ้าพื้นถิ่นต้องสาปหรือโชดชะตาฟ้าลิขิต “ฤดูเปลี่ยนเย็นตายต้น ฤดูน้ำหลากก็คอยรอด” เพียงเท่านั้น ซึ่งจะเห็นว่า ทุ่งกุลาร้องไห้สร้างความรู้สึกสะท้อนท้องทุ่งที่โหดร้ายแล้วยังตอกย้ำถึงความรู้สึกต่อชาติพันธุ์กุลาร้องไห้ที่เจ็บปวดคืบเข้าไปอีกด้วย

กุลา: การเดินทาง การค้าและโอกาสที่ (ไม่) มีจุดหมายของชาติพันธุ์ในท้องทุ่งอันโหดร้าย

เรื่องเล่าชาติพันธุ์กุลาถูกขานว่าเป็นชนกลุ่มหนึ่งที่อดทนต่อสภาวะอากาศและการเดินทางเพื่อชีวิต อาจกล่าวได้ว่าด้วยชีวิตผู้คนในยุคนั้นไม่มีเทคโนโลยีแห่งแผนอนาคตของการปักฐานหรือแสวงหาโอกาสเพื่อหาบเร่ค้าขายยังชีพไปวัน ๆ จากกรวากเมืองพนัธริมฝั่งแม่น้ำสาละวิน อาณาจักรหงสาวดีในศตวรรษที่ 13-14 (ศิลปวัฒนธรรม 2566) หรือพม่าปัจจุบัน สันนิษฐานว่ามีเชื้อสายจากอินเดีย แชกและอื่น ๆ เมื่อพูดถึงกุลาโดยทั่วไปคำ ๆ นี้ก็ได้ทำให้รู้สึกถึงแง่คติแต่อย่างใด แต่ความจริงแล้วเป็นสื่อที่ถูกสร้างจากอคติของอีกพวกหนึ่งที่มีมองชนกลุ่มนี้อย่างมีนัยสำคัญแห่งความรู้สึกที่ไม่สบอารมณ์บนนิยามเฉพาะเพื่อให้เข้าใจในกลุ่มคนดังกล่าวในแบบเดียวกันจน (กลายเป็น) เคยชินว่า “กุลา” ซึ่งเรื่องเล่าชีวิตและการเดินทางของชาวกุลามีได้มีอะไรพิเศษต่างจากเรื่องอื่น ๆ เช่นกัน แต่สิ่งที่น่าสนใจอยู่ที่การเดินทางจากพม่ายังไทย (อีสาน) และรวมถึงสู่เขมร สิ่งซึ่งน่าสนใจของเรื่องเล่ากุลา คือ สังคมอีสานปัจจุบันไม่เห็นอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์กุลาหรือแทบจะไม่ให้เห็นหลงเหลือ แม้แต่เครื่องมือเครื่องใช้การแต่งกายและอื่นๆ หรือเข้าใจได้ในบริบทเปลี่ยนผ่าน/ในภาวะกลายเป็น (Becoming) หรือไม่? แต่เรื่องเล่ายังถูกเล่าเป็นประวัติศาสตร์เมื่อพวกเขาเดินทางก้าวเข้าสู่ท้องทุ่งอีสานจึงเกิดตำนานเชิงพื้นที่ “บ้านดงครั้งน้อย บ้านดงครั้งใหญ่” ขณะเดียวกันของยุคปัจจุบันสิ่งที่น่าจะชวนตั้งคำถามเกี่ยวกับพวกเขาว่า “การเดินทางของพวกเขาสิ้นสุดที่ตรงไหน ปักหลักที่ใดและชี้เค้าโครงเรื่องเกี่ยวกับเผ่าพันธุ์กุลาอย่างไร เมื่อพิจารณาเอกสารร่องรอยหลักฐานจึงสันนิษฐานว่า พวกเขาส่วนหนึ่งอาจกลมกลืนกับคนพื้นเมืองอีสาน และอีกส่วนหนึ่งก็เดินทางต่อเพื่อชีวิตต่อไปในแดนสุวรรณภูมิ งานของสุทัศน์ กองทรัพย์ (2552) กล่าวว่าชาวทุ่งกุลาร้องไห้สร้างตัวตนของตนเองมาตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ที่ศรีศักร วัลลิโภดม เคยกล่าวว่าชุมชนกุลาดังกล่าวมีพัฒนาการ 2 ช่วงแรก ๆ ตั้งถิ่นฐานตามลุ่มน้ำถึงที่ราบลุ่ม และบริเวณที่สูง มีเครื่องปั้นดินเผา พบมากในเมืองบัว จังหวัดร้อยเอ็ด พยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม บริเวณคลองบ้านดงพลอง จังหวัดบุรีรัมย์ จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ชาวทุ่งกุลารับอิทธิพลจากเขมร ทวารวดี ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา อาณาจักรล้านช้าง ชาวกุลาลจากพม่า เขมรเริ่มจากเมือง

สุรินทร์ในบริเวณบ้านตาหยวก สุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างวัฒนธรรมตามกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองทั้งเขมร ลาวและกู่ลาตามความอุดมสมบูรณ์ธรรมชาติ เช่น แอ่งแถบทุ่งกุลาร้องไห้และสุทัศน์เองก็ได้ตอกย้ำว่าชาวกุลาสมกลมกลืนกันคนพื้นเมืองเพราะนับถือผีที่คล้าย ๆ กัน (สุทัศน์ กองทรัพย์ 2552, น. 53-58)

นอกจากนั้นกู่ลาเป็นเรื่องเล่าการผจญภัยกับสถานการณ์ ผู้กระเรื่องเป็นเรื่องราวที่มากกว่า อาจเป็นสิ่งที่ปรากฏในเหตุการณ์จริงหรือปรุงแต่งจึงต่างยุคต่างสมัย โดยท้องเรื่องหลัก ๆ พวกเขาเล่าบขายของรอมแรม มีเสื้อผ้า สีย้อมผ้า เข็ม ยาสมนไพร ครั่ง เครื่องถม โค กระบือและอื่น ๆ ซึ่งการจัดกระจายไปตามเส้นทางทิศเหนือได้พอเดินทางมาถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พวกเขาเผชิญกับวิถีธรรมชาติที่แสนโหดร้าย ไม่อาจคาดฝันในสถานการณ์ข้างหน้าว่าจะเป็นอย่างไรจึงขอเพียงใช้ชีวิตในแบบพอค้า “ซื้อมาขายไป” เนื่องจากสภาพสังคมยุคนั้นต้องเดินเท้าบขายตามชุมชนต่าง ๆ ทั่วอีสาน ร่างกายที่แบกหามจนเมื่อยล้า บ้างก็ใช้เครื่องทุ่นแรงจากสัตว์ขนส่งตามกำลังและความสามารถในการต่อสู้กับภัยธรรมชาติ ใครผู้ร้ายที่ปล้นจี้ตามรายทางอีกด้วย โดยการเดินทางของชาวกู่ลาจึงเป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องเล่าเรื่องหนึ่งที่มีเรื่องเล่าอื่นอีกต่อ ๆ มากมาย (ที่ไม่ได้เล่า) ทั้งสะท้อนวิถีการปรับตัวที่ชาญฉลาดหรือแม้แต่ทนสู้แดดสู้ฝนไม่ย่อท้อต่อภัยธรรมชาติ แต่โชคชะตาก็ไม่อาจเลี่ยงทุกข์สุขในแบบของมนุษย์ เมื่อมาถึงบริเวณที่ราบกว้างกลางทะเลทรายครบทุกฤดูจากดินทรายรสเค็ม น้ำท่วมหนัก แห้งแล้ง หนาวเหน็บและหมอกลงจืดกลางทุ่ง ซึ่งกุลากลุ่มชาติพันธุ์ก็ต้อง “ยอมแพ้โชคชะตาและร้องไห้” ซึ่งเรื่องเล่าตอนหนึ่งว่า (ศิลปวัฒนธรรม 2023)

“การเดินทางเร่ขายสินค้าของพวกกู่ลาจากเมืองอุบลราชธานี ศรีสะเกษจนมาถึงท่าตูมแห่งเมืองสุรินทร์ พวกเขาได้ซื้อครั้งเป็นจำนวนมากเพื่อนำไปขายต่อพอหาบครึ่งข้ามแม่น้ำมูลก็ถึงท้องทุ่งอันกว้างใหญ่ หมายความว่า จะเดินตัดทุ่งไปสู่มืองป่าหลาน (พยัคฆภูมิพิสัย มหาสารคาม) ไปเรื่อย ๆ ไปยังขอนแก่น อุตรดิตถ์และเขมรต่อไป พอค้าหาบเร่กุลาดังกล่าว รู้สึกเหน็ดเหนื่อยอ่อนล้าด้วยสภาพที่แล้ง แดดก็ร้อนจัด น้ำจะดื่มก็

ไม่มี ต้นไม้จะอาศัยร่มเงาแม้แต่เพียงต้นเดียวก็ไม่มี ต่างพากัน
อดโรย ในขณะที่หอบครั่งมากก็จะทิ้งเสียก็เสียดาย อดครวญและ
พึงพาวางจะเอาชีวิตมาตายในทุ่งแห่งนี้จึงพากันร้องให้ไปตามๆ กัน
จนในที่สุดก็เทศน์น้อยที่ไม่มีราคาทั้งหมด (ทั้งครั้งเป็นครั้งแรก
ปัจจุบันหมู่บ้านดงครั่งน้อย) เมื่อเดินทางต่อไปอีกเป็นกลางทุ่ง
อันเว้งว่างก็รู้สึกอดโรยมากจึงตัดสินใจเทศน์ใหญ่ทั้งหมดถึง
คงเหลือไว้แต่อาหาร" (บริเวณบ้านดงครั่งใหญ่ อำเภอกะเปอร์วิสัย
จังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน)

เมื่อพิจารณาเรื่องเล่าข้างต้นก็จะเห็นว่า นอกจากกุลาเป็นเรื่องเล่าของคนพื้นถิ่น
(อีสาน) ที่ส่งต่อ ๆ กันแล้วยังสะท้อนการเล่าเรื่องการเดินทางสู่ทุ่งที่แสนเศร้า
(Dramatic) จนบริเวณทุ่งราบกว้างแห่งนี้เป็นเรื่องเล่าชวนติดตามสร้างบรรยากาศ
ไม่อาจอดที่จะจินตนาการตาม แม้ว่าในความจริงของเรื่องเล่ามันเป็นสิ่งที่มีอาจเล่า
ได้ทั้งหมดและต่อเนื่อง (ทุกฉากทุกตอน) หากแต่ชีวิตและเรื่องเล่าก็ต้องดำเนินต่อไป
การหาบเร่ของกุลาก็เป็นตอนหนึ่งในเรื่องเล่า เกี่ยวกับชีวิตและลมหายใจ พวกเขาเรียนรู้
ความจริงของ "สุขทุกข์" พวกเขามีสิทธิ์ที่จะเลือก ตั้งรกราก ซื่อโค กระบือเป็นลูกจ้าง
รวมถึงนายฮ้อยและเดินทางเรื่อย ๆ หากแต่เรื่องเล่านี้ก็จบที่การทิ้งครั่งเพื่อเอาชีวิตรอด
ซึ่งเล่าโดยคนพื้นถิ่นอีสานที่เล่าเรื่องของคนอื่น (กุลา) ที่เข้ามาในพื้นที่หรือดินแดนของตน
แต่เรื่องราวของตนกลับไม่ได้เล่าในนี้ (ถูกซ่อน, เพราะไม่อย่างนั้นกุลาก็จะไม่เป็นเรื่อง
เล่าที่น่าสนใจ) ดังนั้น เรื่องเล่ากุลาจึงกลายเป็นมโนทัศน์ร่วมสมัยที่เป็นทุ่งกุลาร้องไห้
แห่งร่องรอยธรรมชาติอันโหดร้าย คำถามว่าคนพื้นเมืองอีสานเองสามารถปรับตัวกับ
สภาพดังกล่าวได้อย่างไรโดยมโนสำนึกแล้วเชื่อว่าคนพื้นเมืองดังกล่าวเผชิญกับสภาวะ
มาก่อนและลงตัวต่อสภาวะที่อดทนยิ่งกว่าเสียอีก แต่เป็นสิ่งที่ซึ่งไม่ถูกเล่านั่นเอง
ต่อมาทุ่งดังกล่าวในปัจจุบัน ถูกจำแนกพื้นที่ครอบคลุมกว่า 2 ล้านไร่ ใน 13 อำเภอ
5 จังหวัด คือ พยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ชุมพลบุรี ท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
ปทุมรัตน์ เกษตรวิสัย สุวรรณภูมิ โพนทราย หนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด ศิลาลาด
ราศีไศล ยางชุมน้อย อุทุมพรพิสัย ห้วยทับทัน บึงบูรณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ค้อวัง
มหาชนะชัย จังหวัดยโสธร มีแม่น้ำมูล ลำน้ำสาขาทับทัน ห้วยเสียว ลำพลับพลา

แม่น้ำชี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มปป.) เพราะฉะนั้นจะเห็นว่า ฟังก์ชันไม่ได้มีความหมายแค่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ล้านช้าง ซึ่งต่อมาถูกนิยามเชิงเศรษฐกิจของปริมาณพลความมั่งคั่งและอารยธรรมอีสานสมัยใหม่เป็นเมืองแห่งมรดกวัฒนธรรมโบราณหลายร้อยล้านปีและเป็นภูมิศาสตร์ที่ราบสูงทะเลมาก่อน แหล่งโบราณคดีขุดพบร่องรอยโครงกระดูกมนุษย์ 2500-1700 ปี เช่น หม้อกระดุก การฝังศพ “แคบซูลมัมมี่” และวัฒนธรรมชีวิตหลังความตาย บริเวณวัดปทุมคงคาที่เมืองบัว จังหวัดร้อยเอ็ด (ประวัติศาสตร์นอกตำรา 2024) บ่อพันขันเป็นแหล่งเศรษฐกิจผลิตเกลือ “การค้าเกลือโบราณ” บ้านดงพลอง อำเภอแคนดง บุรีรัมย์เป็นแหล่งแร่เหล็กถือว่าเป็นดินแดนแห่งอำนาจทางการค้าและการปรับตัวในวิถีสมัยใหม่ “เกลือ” เป็นอารยธรรมปลาแดกในวัฒนธรรมอาหารและเข้าใจสัญญาณธรรมชาติที่นำภูมิปัญญาการแก้ปัญหาดินเค็ม โดยขุดคลองธรรมชาติ และแก้ปัญหาการเพาะปลูก นำน้ำละลายเกลือเพื่อปลูกข้าวในพื้นที่เขียวขงู่ม (ไทยพีบีเอส รากนี้มีเรื่องเล่า 2022) และชาติพันธุ์กุลาลมกลืนเป็นคนพื้นเมืองแล้วยังคงเห็นร่องรอยบอกเล่าของผู้อาวุโสในรายการดังกล่าวที่อาศัยในชุมชนบ้านโนนใหญ่ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานีและบางส่วนของเส้นทางไปตั้งรกรากถึงเขตกัมพูชา (ประวัติศาสตร์นอกตำรา 2024)

ปฏิบัติการจัดการพื้นที่แห่งแสงสุพื้นที่เศรษฐกิจอีสานยุคใหม่ภายใต้แนวคิดสภาวะหลังสมัยใหม่

เมื่อปลายปีพ.ศ. 2442 ชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของสยาม พวกเขาก็ได้ที่จะยอมรับในการอยู่ภายใต้ปกครองเสียทีเดียวจนก่อกฎฝืนบาปฝืนบุญและกบฏเจ้าอนุวงศ์หลายครั้ง (เดิม วิชาคย์พจนกิจ 2557) หากการครอบครองของสยามที่นอกจากยึดครองดินแดนในใต้ปกครองแล้วยังสร้างวาทกรรมเรียกชาติพันธุ์ดังกล่าวเป็นพวกเดียวกันว่า “อีสาน” โดยวัตถุประสงค์เพื่อง่ายต่อการจดจำและบริหารปกครอง (สุภัทร์ สมอนา 2559, น.9-10) จึงเป็นที่มาของภาคอีสานหรือล้านช้าง ซึ่งดินแดนแถบนี้จึงหลากหลายด้วยชาติพันธุ์มาตั้งแต่ต้นมีทั้งชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่กลุ่มเล็ก ตัวอย่างเช่น นครพนมปัจจุบันมีการสำรวจพบชาติพันธุ์ดั้งเดิม 6 เผ่า ในขณะที่มุกดาหารมีชาติพันธุ์ 9 เผ่า (วัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร, มปป.)

ในการสำรวจดังกล่าวเพื่อพิจารณา ในวิถีอัตลักษณ์อาหารพื้นถิ่นอีสานของจังหวัดตามนโยบายรัฐ “โครงการ Soft power” ดังนั้นจึงไม่แปลกในเรื่องชาติพันธุ์และเชื้อชาติทางมานุษยวิทยา เพราะเป็นคำที่นักวิชาการเริ่มจะนำมาถกเถียงกันช่วงปลายศตวรรษที่ 19-20 (นิติ ภวัครพันธุ์ 2558, น.35) ต่างมีรากเหง้าความเป็นมาด้วยกันทั้งนั้น หากแต่จะยอมรับความจริงถึงวิถีคิดเชิงซ้อนในการศึกษา ขอบเขตและเงื่อนไขของข้อถกเถียงดังกล่าว (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2562)

ถึงกระนั้นก็ตาม สิ่งที่ชวนถกถึงความทรงจำในเรื่องราวและเหตุการณ์ที่เคลือบแคลงสงสัยเกี่ยวกับชาติพันธุ์ พื้นที่ ตัวตนและความเป็นอื่นในหลายมิติทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะเรื่องเล่าทุ่งกุลาร้องไห้ก็คือเรื่องเล่าพื้นบ้านท้องถิ่นอีสานถูกฉายภาพที่ตริตรองให้หยุดคิดว่า เกิดอะไรขึ้นถึงต้องร้องไห้ซึ่งเกิดการช่วงชิงทางวาทกรรมที่กดทับภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างอีสาน ความแห้งแล้ง กันดาร หดหู่ ยากจนและพัฒนา ในเมื่อรัฐสยาม (Siam state) ผนวกอีสานให้เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ปกครอง อันเป็นจุดเริ่มต้นปฏิบัติการทางวาทกรรมของรัฐ และการเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองของนักการเมืองอีสานกับอำนาจรัฐสุราษฎร์ธานีและเกิดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (Communist party of Thailand) หรือเรียกว่า พคท. ในเวลาไล่เลี่ยกัน นักการเมืองอีสานจำนวนหนึ่งต่อสู้เพื่อให้รัฐส่วนกลางยอมรับวิถีพลเมืองในวิถีที่เท่าเทียม ตลอดจนความต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตชนบท ซึ่งนักการเมืองท้องถิ่นอีสานที่มีบทบาทในรัฐสภาและการเมืองไทยอย่างเช่น ทองอินทร์ ภูมิพัฒน์, จำลอง ดาวเรือง, ถวิล อุดล และเตี้ยง ศิริจันทร์ ท่ามกลางความร้อนระอุทางการเมืองไทย ตลอดจนวัฒนธรรมชนบทและการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสานถูกเสนอสู่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันการอธิบายถึงปัญหาชนบทอีสานของนักการเมืองดังกล่าวผ่านรัฐสภา สื่อวิทยุและโทรทัศน์ อีสานเชื่อมโยงกับรัฐส่วนกลางของไทยที่มากขึ้น โดยเฉพาะการประกาศสถานการณ์และภูมิศาสตร์อีสานที่ยากจนแร้นแค้น (ไพฑูรย์ มีกุล 2545) การเคลื่อนไหวดังกล่าวทำให้รัฐบาลสนใจพัฒนาภาคอีสานมากขึ้น แม้กระทั่งกรณี 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เหตุการณ์การเมืองที่นักศึกษาและประชาชนในมหาวิทยาลัยต่อสู้กับอำนาจการเมืองทหารและหนีเข้าป่า โดยจังหวัดในพื้นที่แถบอีสานไม่ว่าจะเป็นนครพนม มุกดาหาร สกลนครและอื่น ๆ เป็นแหล่งกอดตัวของพคท. ที่ก่อตั้งโดย “สหายซุง”หรือ โฮจิมินห์ (Hô` Chí Minh) นักเคลื่อนไหวชาติพันธุ์เวียดนามซึ่ง

ยึดมั่นในอุดมการณ์ลัทธิมาร์กซิสต์และเหมาของจีน ต่อต้านระบบทุนนิยมในปี 2485 ต่อมาประเทศไทยมีพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2494 เกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ซึ่งไม่ให้ลัทธิดังกล่าวกระทำการใดๆ และต่อมาคำสั่งนายกรัฐมนตรี 66/2523 จึงทำการนิรโทษกรรมสมาชิกพรรค. ให้ออกจากป่ามาร่วมพัฒนาชาติไทย ดังนั้น พื้นที่ภาคอีสานนอกจากสื่อประโคมข่าวด้านภูมิศาสตร์ที่ย่ำแย่แล้วยังเป็นแหล่งพักพิงกีดกันของขบวนการคอมมิวนิสต์บ่อนทำลายชาติเข้าไปอีก ภูมิภาคดังกล่าวจึงตกอยู่ในสภาพที่ถูกซ้ำเติมซ้ำแล้วซ้ำอีก ด้วยทัศนคติของชนชั้นนำการเมืองไทยในส่วนกลางอย่างดูแคลน

ในเวลาต่อมาเมื่อสภาพสังคมอีสานดังกล่าวถูก (บริหารจัดการ) ผลิตซ้ำด้วยวาทกรรมข้างต้น ในขณะที่เดียวกันรัฐไทยเองก็เห็นควรสร้างความเป็นเอกภาพหนึ่งเดียวกันในรัฐไทยจึงสร้างทางรถไฟสู่อีสานพร้อมส่งเสริมโครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในวันที่ 28 มีนาคม 2530 รัฐจึงนำนโยบายแก้ปัญหาขาดแคลนน้ำและความแห้งแล้งอันเนื่องจากป่าไม้ถูกทำลาย ดังนั้นภาครัฐและเอกชนหลังไหลเข้ามาให้ความช่วยเหลือแก่คนในพื้นที่ภาคอีสาน (TCP 2020) โดยส่งมอบงานผ่านโครงการอีสานเขียวเพื่อที่จะยกระดับรายได้ ส่งเสริมการจ้างงานและพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น รณรงค์ให้ประชาชนกลับมาพัฒนาท้องถิ่น โดยกองทัพจัดตั้งศูนย์อำนวยการช่วยเหลือประชาชนตามแนวพระราชดำริเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ศชว.) วางแผนพัฒนาเกษตรและแหล่งน้ำภาคอีสาน (2531-2535) (ประสาน แทนข้า 2534) ในงานศึกษาของชูชีพ พิพัฒนศิริ, มานีวิภา อินทรทิต, ศรียอร์ สมบูรณ์ทรัพย์และอภิวัฒน์ กำลังเอก ทำโครงการศึกษาถึงการสะสมทุนเพื่อการผลิตในสาขาเกษตร พบว่า เกษตรกรภาคอีสานสะสมโรงเรือน สิ่งปลูกสร้าง ที่ดินและปรับปรุงที่ดิน สำหรับที่มาของการสะสมทุนมาจากแหล่งภายในฟาร์มแรงงานและสินเชื่อกาเงินกู้ต่าง ๆ (ชูชีพ พิพัฒนศิริและคณะ, 2533) อันแสดงถึงการสร้างความมั่นคงของครอบครัวและชุมชนในอีสานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง

การดำเนินโครงการพัฒนาอีสานเขียวดังกล่าวลงสู่ภาคอีสานที่มีมากถึง 272 โครงการอันเป็นโครงการส่งเสริมให้ประชาชนสำนึกรักถิ่น สร้างความรู้สึกตระหนักถึงสีเขียวเต็มไปด้วยพืชพรรณและบรรยากาศแห่งท้องทุ่ง ขณะเดียวกันสื่อแขนงต่าง ๆ ทำการประชาสัมพันธ์ให้คนอีสานกลับสู่ถิ่นฐานบ้านเกิดผ่านโฆษณา สื่อ วิทยุ มีศิลปินแต่งเพลงเกี่ยวกับอีสานเขียวเพื่อปลุกกระตือรือร้นให้กลับมาพัฒนาท้องถิ่น ความตอนหนึ่ง

ของเพลงว่า ในสภาพอดีตแห่งแล้งกลับมาอุดมชุ่มเขียวด้วยน้ำพระทัยของในหลวง (รัชกาลที่ 9) ลงสู่ทุกภาคและตำบล นอกจากบทเพลง “อีสานเขียว” ขับร้องโดยพิมพร พรศิริ “เพลงตังเก” ของพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ แม้กระทั่งภาพยนตร์ครุบ้านนอก โดยพระนครฟิลม์ซึ่งต่างบอกเล่าเรื่องราวตอกย้ำผลิตซ้ำถึงสภาพอีสานอย่างเข้มข้น เมื่อกระแสอีสานนิยมแพร่หลายมากขึ้น การรับรู้ถึงความจำเป็นและการพัฒนาในถิ่นทุรกันดาร ความยากจน อดอยากอดตาย ล้าหลังที่ถูกมองลงไปไม่ถึงรากหญ้ากลุ่มชาติพันธุ์ อีสานจึงมาพร้อมกัน การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทำให้ภูมิภาคนี้เปลี่ยนแปลงทันสมัย ภาคปฏิบัติการสำคัญของทุ่งกุลาร้องไห้เองถูกวางแผนดำเนินงานส่งเสริมวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับปัญหาสภาพดินและน้ำจึงมุ่งไปที่การผลิตข้าวและพืชเป็นหลัก เพราะอีสานมีอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวประสบผลสำเร็จพบว่าพื้นที่ทุ่งกุลารุเหมาะสมกับพืชข้าวที่ไม่เหมือนใคร (พื้นที่อื่น ๆ) โดยเฉพาะพันธุ์ข้าวหอมมะลิ พันธุ์ที่ถูกรับรองในปี 2502 “ข้าวดอกขาวมะลิ 105” และแพร่ขยายไปอย่างกว้างขวาง ในปี 2524 ข้าวแถบทุ่งกุลารุมีกลิ่นหอมตามธรรมชาติ รัฐบาลพัฒนาพื้นที่ทุ่งกุลารุอย่างจริงจังเริ่มขึ้นในปี 2514 ซึ่งเมื่อ 2521 กรมพัฒนาที่ดินได้ขอความร่วมมือจาก Australian international development assistance bureau participated มาร่วมปรับปรุงพื้นที่เพื่อสำรวจ วิจัยและกำหนดแนวทางแก้ปัญหาที่ดินในเขตทุ่งกุลารุองให้ 5 จังหวัดอย่างเป็นระบบ (สำนักงานพัฒนาที่ดินเขตที่ 11 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 2565) พื้นที่ทุ่งกุลารุเปลี่ยนแปลงสามารถปลูกข้าวมีกลิ่นหอมพิเศษเนื่องจากความสัมพันธ์ของต้นข้าวกับแหล่งธรรมชาติ ความเค็มของดิน อุณหภูมิและความแปรปรวนของภูมิอากาศทำให้ต้นข้าวหอมมะลิทุ่งกุลารุปรับตัวเองหลังสารหอมที่มากกว่าปกติ กล่าวคือ สภาวะธรรมชาติที่เลวร้ายทำให้สิ่งมีชีวิตปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อความรอดเสมอ อันจะเห็นได้จากข้าวทุ่งกุลารุและข้าวฯ ดังกล่าวถูกจดแจ้งเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2550 โดยกรมทรัพย์สินทางปัญญา ขึ้นทะเบียนสินค้าส่งออก สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์กับสหภาพยุโรป (PGI) ในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2556 จึงโดดเด่น (อัตลักษณ์) ในภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนท้องถิ่นอีสาน (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด 2564)

เมื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ทุ่งกุลารุองไห้และอีสานด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีทำให้ภูมิภาคนี้เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วซึ่งล้วน

ถูกจัดการด้วยนโยบายการวางแผนซึ่งสามารถสร้างหรือทำลายพื้นที่ให้มีสีเขียวจากสภาพที่ราบสูงเคยกว้างใหญ่แห่งแล้งกลายเป็นพื้นที่เศรษฐกิจยุคใหม่ที่ถูกเข้าถึง (ช่วงชิง แข่งขัน) และจัดการอย่างเบ็ดเสร็จของกลุ่มทุน ซึ่งจะเห็นว่าปัจจุบันตลอดเส้นทางของการคมนาคมในพื้นที่ทุ่งดังกล่าวมีโรงงานอุตสาหกรรมและบริการเพื่อรองรับการผลิตสินค้าเกษตรและห่วงโซ่อุปทาน โดยเฉพาะการขยายเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมต่อรอบ ๆ เขตทั้งในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ มหาสารคาม ร้อยเอ็ดและยโสธร ซึ่งในอดีตสภาพถนนที่ใช้เกวียนไม่หลงเหลือกลับกลายเป็นสี่เลนเพื่อขนส่งและบริการ ขณะที่เรื่องเล่าแห่งความทุกข์ยากเจ็บปวดและความทรงจำถูกรื้อรังสรรค์สร้างใหม่ด้วยนวัตกรรม เทคโนโลยีสมัยใหม่ การต่อสู้เอาชนะธรรมชาติแบบชาวภูเกลายเป็นแรงบันดาลใจให้เข้าใจ “วิกฤติเป็นโอกาส” อันแสดงว่าการเอาชนะธรรมชาติของมนุษย์เพื่อชีวิตรอดอย่างสร้างสรรค์ก็ปรากฏ ขณะเดียวกันวาทกรรมผลิตซ้ำในทุ่งกุลาร้องไห้ ข้าวหอมมะลิแท้ “ทุ่งกุลาร้องไห้” เป็นหัวใจของความสำเริงบนความเจ็บปวด (Pain point) ในวิถีใหม่ กลับตาลปัตรและโยนหาอดีตของเรื่องเล่า (Storyteller) นำพาด้วยแนวคิดวัฒนธรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) และการสร้างมูลค่าเพิ่มประกอบกับการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์อีสานในการเรียนรู้ธรรมชาติที่ไม่สิ้นสุด พืชพรรณธัญหารที่มีต่อสภาพดิน ฟ้า อากาศจนหลังสารหอมพร้อมกับสื่อและกลไกภาคปฏิบัติของรัฐที่เรียกว่า “การจัดการเทคโนโลยี” ในลักษณะยึดแย้งแต่ก็ทำให้ทุ่งกุลาร้องไห้กลายเป็นสื่อที่ระบือไกลสู่สากลเพราะโดดเด่นหอมโดยธรรมชาติและสารที่มีคุณค่าในตัวเมล็ดข้าวहुงสูง “หอม นุ่ม อร่อย” ซึ่งหากผู้ที่อาศัยในแคว้นเดียวกันอย่างนักเกษตรศาสตร์และอาหารวิทยาจะรู้ถึงโภชนาการหรือวิทยาศาสตร์เคมีในการศึกษาประโยชน์และคุณค่าหรือส่วนผสมทางเคมี (Ingredients) ของสารที่มีอยู่ในตัวพืชข้าว เช่น วิตามิน แร่ธาตุ โปรตีนและคาร์โบไฮเดรตทั้งหลาย หากผู้รับประทานหรือนำเข้าสู่ร่างกายแล้วจะช่วยให้ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์จึงเป็นการนิยามการผลิตวาทกรรมทางวิทยาศาสตร์ที่อาศัยอำนาจเพื่อสยบข้อกังขาทุกสิ่งที่สามารถนำเข้าสู่ร่างกาย มีผลต่อร่างกาย ดังจะเห็นภาพย้อนแย้งที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน เช่น อยยกทานแกงเขียวหวานแต่ไม่อยยกทานมะเขือพวง ฯลฯ ยิ่งกว่านั้นเกษม มองว่า การบริโภคดังกล่าวเป็นนัยแห่งความเป็นปกติวิสัยของการบริโภควัฒนธรรมในชีวิต (เกษม เพ็ญภินันท์ 2550) ซึ่งตั้งแต่อดีตและปัจจุบันที่ผ่านการรับรู้โดยวาทกรรมวิทยาศาสตร์ผลิตความรู้การบริโภคแบบ

ใหม่ ควรบริโภคให้ครบ 5 หมู่ ต่อมาพบว่าอาหารในชีวิตประจำวันมักแปดเปื้อนด้วยสารเคมีอันตรายปนปนหรือทำลายต่อสุขภาพ ดังนั้น พฤติกรรมบริโภคและค่านิยมจึงตกภายใต้การประเมินค่าทางวิทยาศาสตร์ถูกลดทอนและให้ค่า (ใหม่) รวมทั้งการผลิตบริโภคยุคใหม่จะต้อง Organic หรือ “อินทรีย์” คือการกระทำ/ผลิต (ข้าว) ปราศจากสิ่งเจืออื่น ๆ ก็มักจะนิยม เช่น “คลีน” Healthy มีราคาแพง ดังสะท้อนในงานเรื่องปฏิวัติบริโภค: จากสิ่งของฟุ่มเฟือยมาสู่สิ่งจำเป็น (ธเนศ วงศ์ยานนาวา 2558) กล่าวได้ว่าการดำรงชีวิตทุกวันนี้ย้อนแย้ง “กลับไปกลับมา” “เดี๋ยวเอาไม่เอา” เพราะอำนาจดังกล่าวเราตั้งอยู่ในวิถีแห่งเทคโนโลยีการจัดการบนความรู้สึกมีหวังและสะพรึงกลัวในทุกฤดู และก็ตอกย้ำว่าธรรมชาติความต้องการที่วุ่นวาย “เดิม ๆ สู้ล้าสมัยมาเปื้อนหน้าและโหยหากลับเป็นแบบเดิม” ในภาวะหลังสมัยใหม่ของการพัฒนาที่ “เดิมไม่เคยเดิม” นั่นเอง แม้กระนั้นก็ตาม เราต่างก็ต้องการสิ่งที่ดีที่สุดและเชื่อมั่นในสิ่งซึ่ง “คุณภาพประสิทธิภาพ มาตรฐาน ISO GMP บริสุทธิ์ 100% The best และอื่น ๆ มากมายเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้แท้ 100% ซึ่งเป็นการวัดคุณค่าในอุดมการณ์ทางวิทยาศาสตร์อย่างสูงสุด เพราะปรัชญาทางวิทยาศาสตร์เป็นปฏิฐานที่สถาปนาความจริงสมบูรณ์ในตัวมันเองแล้ว และความต้องการความสมบูรณ์แบบของมนุษย์จึงไม่บรรลุความสมบูรณ์แบบเลยนั่นเอง ดังนั้น การตีค่าและความหมายของมนุษย์ถ้าผ่านวิทยาศาสตร์พิสูจน์ความจริงนั้นได้ก็เท่ากับว่าไม่มีอื่นอีกที่เหนือกว่านี้ กล่าวในภาษาปรัชญาในสิ่งเหล่านี้ว่ามันคือ “พระเจ้า” ที่แข็งแกร่ง ในทางตรงข้าม ขณะที่พวกเขาเถียงกันจนกว่าจะพบความจริงความแข็งแกร่งก็ทำให้เปื้อนหน้ากับชีวิตที่เร่งรีบ ด้วยระบบกลไกและโครงสร้างสังคมที่ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดและพื้นที่อำนาจ อำนาจซึ่งจับต้องได้อย่างแนวคิดวัตถุนิยมและการบริโภคนิยมนำชัยชนะเหนือจิตใจซึ่งชีวิตที่วุ่นวาย แข่งขัน เหนื่อยล้าและสับสน หากต้องการธรรมชาติหรือดำเนินชีวิตเรียบง่ายจึงหันมาหลงใหลธรรมชาติแต่ก็เปื้อนอีก ดังนั้น ก็เท่ากับว่าเราไม่อาจปฏิเสธฝ่ายวัตถุนิยมกับบริโภคนิยมและฝ่ายธรรมชาตินิยมกับจิตนิยมอย่างสายเดี่ยวได้เลยซึ่งนั่นคือมนุษย์ที่นับว่า “ย้อนแย้ง” ขนานแท้

เมื่อสะท้อนวิธีคิดดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่าสภาพการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่มีตัวตนเองต่อธรรมชาติและสิ่งอื่น ๆ กรณีทุ่งกุลาร้องไห้หรืออีสานนิยมล้วนสามารถมองผ่านทัศนะแบบยุคโพสโตโมเดิร์นหรือมานุษยวิทยาหลังมานุษยนิยม ซึ่งเชื่อว่า แท้จริงแล้วมนุษย์มี

สภาวะแห่งความสับสน ว่างเปล่า ไม่มีตัวตนที่แท้ไม่เป็นองค์ประธาน กระจัดกระจาย
 ทุกหนแห่ง หลากหลาย (จักรกริช สังขมณี 2022) ดังที่ผู้นำเสนอในหัวข้อว่าสภาวะ
 หลังสมัยใหม่ ดังนั้น อีสานกับทุ่งกุลาร้องไห้เป็นวาทกรรม ภาพแทน และมายาคติที่
 ประกอบสร้างขึ้นของอำนาจหรือชีวอำนาจตามทัศนะของฟูโกต์ ซึ่งเชิงเศรษฐกิจมูลค่า
 เพิ่มด้วยการจัดการทางวัตถุและความหมายของภาษาที่แทนกริยาด้วยการ “ร้องไห้”
 โดยซ่อนเงื่อนนำไปมากมายทั้งเปิดและปกปิด ซึ่งภาคปฏิบัติของการร้องไห้ผ่านเรื่องเล่า
 มีชาวกุลารับเป็นผู้กระทำการ Actor ดำเนินเรื่องผ่านสถานที่ เหตุการณ์ วัตถุสิ่งของ ผู้คน
 อารมณ์ และอื่น ๆ ในขณะที่ผู้รับ (เสพ) วาทกรรมในเรื่องเล่าที่ถูกสร้างเป็น Storytelling
 อย่างเฝ้ามองสู่ภาพจินตนาการและอารมณ์ใหม่ที่โหยหาอดีตไม่ว่าจากความเจ็บ
 ปวดได้เดินทางมาถึงความเชี่ยวชาญ สิ่งที่กำลังเสกกำลังจะเสนอคุณค่าและมูลค่า
 สินค้าทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะเห็นว่า “ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้” ถูกสร้างการรับรู้เป็น
 เครื่องหมายการค้า (Trade mark) และเครื่องหมายรับรอง (Certification mark) เพื่อ
 คุ้มครองความเป็นหนึ่งเดียว การบริโภคสัญลักษณ์และความหอมของข้าวเป็นเรื่องเล่า
 ที่สร้างจินตภาพจนสัมผัสสบนความเชื่อที่มีแหล่งกรรมวิธีผลิตเฉพาะแห่งอย่างทุ่งกุลาร
 ร้องไห้ใน 5 จังหวัดภาคอีสานของประเทศไทยแห่งเดียวในโลกเท่านั้น การผลิตซ้ำใน
 วาทกรรมดังกล่าว ในทัศนะของหลุยส์ อัลตูแซร์ (Louis Althusser) มองว่าเป็นรูปแบบ
 การสื่อสารของกลไกทางอุดมการณ์ที่ผู้ผลิตต้องการให้ทราบการกระทำที่เป็นปกติวิสัย
 ในชีวิตประจำวัน (Althusser, 1971) ซึ่งจะเห็นว่า การใช้ชีวิตในแต่ละวันตั้งแต่เช้าจน
 เข้านอนมักจะวนในรูปแบบเดิม ๆ ซึ่งเป็นการผลิตซ้ำที่แบบยลของกลไกและแบบชีวิต
 (life pattern) ตลอดจนถึงความคิด ความเชื่อที่เป็นปกติ ซึ่งสิ่งดังกล่าวสามารถฉาย
 ภาพเรื่องทุ่งกุลาร้องไห้ในการจัดการของรัฐในฐานะตัวแสดงหลักของอุดมการณ์และ
 กลไก รัฐจึงผลิตซ้ำความคิด ความเชื่อโดยมีเจ้าหน้าที่และบุคลากรของรัฐทำหน้าที่
 เป็นผู้ขับเคลื่อน โดยซ้ำ ๆ เปลี่ยนแปลงให้บรรลุอุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์
 (On Ideological state apparatuses) (อัลตูแซร์ 2557, 36-47) นั่นก็คือเป้าหมาย
 ของรัฐในการบรรลุให้ประชาชนพอใจต่อการสาธารณะเพื่ออำนาจและความชอบธรรม
 อันจะยังครองอำนาจยาวนานเท่านั้น ซึ่งนโยบายในโครงการอีสานเขียวและทุ่งกุลาร
 ร้องไห้เองเป็นกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐอันอ้างไว้ซึ่งโครงสร้างส่วนบนหรือสถาบัน
 ทางการเมืองและกฎหมาย ในขณะที่โครงสร้างส่วนล่างคือประชาชนผู้ตอบสนอง

อุดมการณ์และกลไก และสื่อมวลชน การบอกเล่าต่อ ๆ เป็นการผลิตซ้ำชุดความคิด จนกลายเป็นสิ่งปกติหรือวัฒนธรรมในที่สุด

สรุปและอภิปรายผล

ทุ่งกุลาร้องไห้เป็นเรื่องราวการเดินทางและชีวิตของชาติพันธุ์กุลลาในอีสาน ซึ่งไม่ต่างจากเรื่องเล่าอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคล การกระทำ อาจเป็นสถานที่ ความเชื่อ หรืออื่น ๆ กรณีการศึกษาพื้นที่ภาคอีสานครั้งนี้ตัวแสดงก็มีได้มีเพียงกลุ่มชาติพันธุ์กุลลาเท่านั้น ยังมีอื่น ๆ อีกที่เรื่องเล่าไม่ได้เล่าอาจประสบกับสภาวะทางธรรมชาติที่เลวร้าย ซึ่งสามารถสรุปประเด็นดังกล่าวเป็น 2 ประการ

ด้านคนกุลลาและชาติพันธุ์ในอีสาน หากแต่คนอีสานหรือคนพื้นถิ่นเดิมที่พวกเขาสามารถปรับตัวต่อสภาวะทางธรรมชาติและต่อปฏิสัมพันธ์กับอื่น ๆ ดังกล่าว อาจไม่ถูกเล่าเป็นเรื่องของเรื่องเล่าที่เกิดคำถามในวิวาทะที่บันทึกการเดินทางของพระยาสุนทรพิพิธ มองและเรียกอาณาบริเวณทุ่งกว้างแห่งนี้เป็น “ทุ่งกุลาร้องไห้” ในเชิงวาทกรรมแล้วจึงอาจเป็นชนวนให้แง่มุมทั้งคิดและตีความ โดยประการหนึ่งชี้ชวนให้ตั้งคำถามต่อเหตุการณ์หรือวาทกรรมดังกล่าวอย่างน่าสนใจ หากกล่าวในทัศนะแบบภาวะหลังสมัยใหม่จึงเป็นที่ระแวงสงสัยถึงเรื่องเล่าอย่างถอดรากถอนโคน ซึ่งไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ ไม่ว่าในสิ่งที่เรื่องเล่าหรือกระทำอยู่ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านั้นจึงเป็นเรื่องอื่น ๆ เป็นเรื่องหนึ่งที่สร้างจากเรื่องเล่าดังกล่าวเพื่อให้มีตัวตน ในขณะที่เดียวกันให้สิ่งอื่นไม่ตัวตนหรือเจือจางเพื่อตัวตนโดดเด่น จึงเป็นการช่วงชิงจังหวะ ลีลาทั้งตัวตนและสิ่งอื่นดังกล่าวของไชยรัตน์ ในงานวาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ความจริง เอกลักษณะและความเป็นอื่น, วิทยาโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2554, 7-61; 2555, 26-37)

ด้านพื้นที่หรือสถานที่ เรื่องราวของการอาศัย เหตุการณ์และการเดินทาง ณ ที่แห่งหนึ่งซึ่งเรื่องเล่าเกี่ยวกับชาติพันธุ์กุลลาจากพม่าถึงอีสานในการเดินทางหาแร่ คำขายเพื่อโอกาสและจุดหมายที่ดีกว่าสู่การจัดการพื้นที่เศรษฐกิจอีสานยุคใหม่ จะเห็นว่าการดำรงชีวิตตามธรรมชาติมีทรัพยากรเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย เมื่อเกิดโรคระบาดหรือทรัพยากรดังกล่าวร่อยหรอการอพยพเดินทางแสวงหาปัจจัยที่อุดมสมบูรณ์จึงเริ่มขึ้น

แม้ไม่อาจคาดในภยันาคตหน้า มายูคต่อมามีการค้าหาบเร่ ต้อนสัตว์ สำหรับชาวกุลลาในพื้นที่อีสานแล้วนอกจากเรื่องเล่าร่องรอยแห่งท้องทุ่งและบ้านดงครั้งใหญ่บ้านดงครั้งน้อยและพื้นที่อื่นที่เป็นปัจจุบันนี้อาจชี้ชัดว่าพวกเขาเดินผ่านทุ่งและผู้คนผ่านไปยังดินแดนกัมพูชาหรือสิ้นสุดเพียงที่อีสาน เนื่องจากไม่ปรากฏอารยวัฒนธรรม “ความเป็นกุลลา” ในวิถีสังคมอีสานยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่ทุ่งกุลลา 5 จังหวัดที่ถูกนำเสนอและรับรู้ว่าเป็นแหล่งข้าวหอมมะลิ พร้อมกับผลิตวาทกรรมเชิงอัตลักษณ์แบบใหม่ในพื้นที่ซึ่งเกิดจากธรรมชาติรังสรรค์และถูกค้นพบภายหลัง ตลอดจนการเล่าเรื่องในวิถีพ่อค้ากุลลาหาบเร่ นายฮ้อย และต้อนสัตว์ ในขณะที่คนพื้นถิ่นอีสานถูกทำให้เป็นอื่นในช่วงขณะ (และปัจจุบันการรับรู้เกี่ยวกับสังคมอีสาน ทุ่งกุลาก็เป็นภาพของอีสาน) เช่นเดียวกันกับในวิถีชาติพันธุ์พื้นถิ่นอีสานเองก็จะแสดงความน่าสนใจในแง่นี้ ต่อมาพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ถูกนำเสนอเป็นพื้นที่จัดการโครงการของรัฐบาลภายใต้นโยบายแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและความยากจน จนทำให้พื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่ “อีสานเขียว” สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่โดดเด่นในที่สุด ซึ่งการจัดการดังกล่าวระวีวรรณ กัลป์ยานันต์ (2532) พบว่าถูกกำหนดขึ้นมาจากกลุ่มชนชั้นนำในสังคม โดยมีปัจจัยทางการเมืองและระบบราชการที่เอื้ออำนาจและความชอบธรรมอีกด้วย ในแง่การเปลี่ยนแปลงของโครงการเชิงคุณค่าวัฒนธรรมจะนำไปสู่ลูกหลานอีสานและกุลลา พวกเขาอาจเล่าเรื่องทุ่งกุลาร้องไห้อย่างภาคภูมิใจหรือไม่ว่าครั้งหนึ่งบรรพชนเคยสร้างตำนานที่เป็นจุด “ขาย” พื้นที่เศรษฐกิจสำคัญหรือแลนด์มาร์ค (Landmark) ใหม่ของการเล่าเรื่องครั้งผจญภัยธรรมชาติอย่างมหาโหด ลำบาก อดทนและฝ่าฟันมาถึงแม้จะร้องไห้ถึง 2 หนก็ยืนหยัดสู้ ในขณะเดียวกันสำหรับคนพื้นถิ่นอีสานดั้งเดิมจริง ๆ เคยดำเนินชีวิตท่ามกลางสภาพความไม่แน่นอนของสภาพภูมิอากาศซึ่งกับพวกเขาแล้วถือว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา เพราะพวกเขาประสบกับสถานการณ์ที่ย่ำแย่โหดร้ายแบบนี้มาโดยตลอด ในสายตาของคนพื้นถิ่นอีสานฯ แล้วอาจมองการเผชิญกับสภาวะดังกล่าวของชาวกุลลาเหล่านั้นจึงเป็น “แค่คนเดินผ่าน” ซึ่งไม่มีอะไรน่าตื่นเต้น ทำให้ถึงเล่าหรือเป็นเรื่องเล่า แต่กับพวกเขาจึงปรับตัวและอดทนสู้ยิ่งกว่า ซึ่งไม่ได้ถูกเล่าให้เป็นเรื่องเล่าแบบกุลลา จะเห็นว่าทั้งนี้ทัศนะของเรื่องเล่าต่าง ๆ เหล่านี้ก็ต้องยอมรับว่าชวนคิดและสงสัยทั้งในแง่ข้อเท็จจริงหรือตีความในแบบต่าง ๆ ของคนในและคนนอกอย่างย่อนแย้ง ดังนั้นแล้ว อะไรที่เกี่ยวกับมนุษย์จึงยากที่จะอธิบายให้เป็นจริง ตรงไปตรงมา

และหยุดนิ่ง ในเชิงปรัชญาหากไม่คิด “ย้อนแย้ง” ก็มีอาจใช้มนุษย์ก็เป็นได้ เพราะการคิดจึงสำคัญที่นักคิดอย่างเดการ์ตเคยกล่าวว่า “ฉันคิดจึงอยู่” เพราะฉะนั้นความคิดเป็นสิ่งที่คู่กับมนุษย์ หากไม่คิดแล้วไม่อาจมีชีวิตรต่อไปเช่นกัน กล่าวคือโดยทัศนะแบบหลังสมัยใหม่แล้วเรื่องเล่ามีหลายมิติ ไม่ยึดติดกับสภาวะที่เป็นเอกเทศ หนึ่งเดียว มักเป็นเรื่องเล่าที่เกิดจากมุมมองของปัจเจกอยู่สูงและแบบยล

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. 2544. *ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา*. กรุงเทพฯ: เอดิสันเพรสโปรดักส์.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. มปป. “ทุ่งกุลาร้องไห้” สืบค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2566. <https://bitly.ws/37cry>
- เกษม เพ็ญภินันท์. 2550. *สู่พรมแดนความรู้ เรื่องวัฒนธรรมบริโภค*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- จักรกริช สังขมณี. 2022. “มานุษยวิทยาหลังมนุษย์นิยมกับ Science/Climate Fictions.” *วารสารมานุษยวิทยา* 5(2): 11-53. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jasac/article/view/261083>
- ชูชีพ พิพัฒน์ศิริ, มานวิภา อินทรทิต, ศรีอร สมบูรณ์ทรัพย์ และอภิวัฒน์ กำลังเอก. 2533. *โครงการศึกษาถึงการสะสมทุนเพื่อการผลิตในสาขาเกษตร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2554. *วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์ และความเป็นอื่น*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2555. *สัญวิทยาโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- เต็ม วิชาคย์พจนกิจ. 2557. *ประวัติศาสตร์อีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไทยพีบีเอส. รากนี้มีเรื่องเล่า. (2564, 12 กรกฎาคม) “ทุ่งกุลาร้องไห้” กับวัฒนธรรมที่รุ่งเรืองในอดีต [Video File]. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=WZPufsvJI-U>

- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. 2558. *ปฏิวัติบริโภคนิยม: จากสิ่งของฟุ่มเฟือยมาสู่สิ่งจำเป็น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ธัญญา สังขพัฒน์ธานนท์. 2556. *วรรณคดีสี่เขี้ยวกระบวณทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย*. ปทุมธานี: นาค.
- นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ. 2567ก. "ชาติพันธุ์นิพนธ์ของความทรงจำ." สืบค้นเมื่อ 29 มีนาคม 2567. <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/561>
- นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ. 2567ข. "มานุษยวิทยาหลังสังคม (Post-Social Anthropology) กับการทำทายของมานุษยวิทยาชายขอบ." สืบค้นเมื่อ 29 มีนาคม 2567. <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/579>
- นิติ ภวัครพันธ์. 2558. *ชนบทชาติและชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ปัญญา พุฒินากุล และนิภาภรณ์ จงวุฒิเวศย์. 2561. "ฮัตคอง" วัฒนธรรมอีสานที่ทรงพลังแห่งสัญญาเหนือกาลเวลา." ในการประชุมวิชาการพะเยาวิจัย ครั้งที่ 10 (น. 684-685) พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา
- ประพนธ์ ตติยวรกุลวงศ์. 2553. "การเล่าเรื่องและทัศนคติของผู้ชมเกี่ยวกับความรุนแรงในภาพยนตร์." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประวัติศาสตร์นอกตำรา. (2563, 30 พฤศจิกายน) EP.189 เส้นทาง "คนกล้า" บนท้องทุ่งแห่งอารยธรรมอีสาน[Video File]. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=H4wia38z8NA&t=2126s>.
- ประสาน แทนขำ. 2534. *บทบาทของโครงการอีสานเขียว: การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2545. "ข้ามพรมแดนกับคำถามเรื่องอัตลักษณ์ วัฒนธรรม พื้นที่ และความเป็นชาติ." *สังคมศาสตร์* 15(1): 1-16.
- พิษณุรักษ์ ปิตาทะสังข์. 2548. "การเล่าเรื่องและการสร้างความจริงทางสังคมในชาวล้านช้างถิ่นอีสาน." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาวารสารสนเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ มีกุล. 2545. *แนวคิดแนวทางในการศึกษาสังคมและประวัติศาสตร์*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- ระวีวรรณ กลัปป์ยานสันต์. 2532. “พื้นฐานการก่อเกิดและการพัฒนานโยบายอีสานเขียวของกองทัพบก.” วิทยานิพนธ์พัฒนาลังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. วัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร. มปป. “องค์ความรู้ทางวัฒนธรรม.” สืบค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2023. <https://mukdahan.m-culture.go.th/th>
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. 2021. “จากปรัชญาหลังมนุษย์สู่มานุษยวิทยาไซเบอร์ก.” *วารสารมานุษยวิทยา* 4(2), 240-251.
- ศิลปวัฒนธรรม. 2566ก. “ทุ่งกุลาร้องไห้” บนเส้นทางการค้ากับโลกของชาว “กุลา” พ่อค้าแร่แห่งอีสาน.” สืบค้นเมื่อ 4 มิถุนายน 2566. https://www.silpa-mag.com/history/article_51140
- ศิลปวัฒนธรรม. 2566ข. “ทุ่งกุลา “ไม่ร้องไห้” ใครกล่าวไว้คนแรก?” สืบค้นเมื่อ 8 ธันวาคม 2566. https://www.silpa-mag.com/history/article_7739.
- สามชัย ศรีสันต์. 2563. *บทสำรวจวาทกรรมชนบทและบ้านนอกในความเป็นไทย*. กรุงเทพฯ: สมมติ.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด. 2564. “ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้.” สืบค้นเมื่อ 8 มิถุนายน 2566. <https://roiet.prd.go.th/th/content/category/detail/id/235/iid/62559>.
- สำนักงานพัฒนาที่ดินเขตที่ 11 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2565. “กรมพัฒนาที่ดิน-50 ปี แห่งทุ่งกุลาร้องไห้จากวันวานสู่วันแห่งความภูมิใจ (วันดินโลก 5 ธันวาคม).” สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2566. <http://r11.ldd.go.th/r11/index.php/knowledge/all-video/video/149-50-5-engsub>.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. บก. 2546. “ทุ่งกุลา” อาณาจักรเกลือ 2500 ปีจากยุคแรกเริ่มล้ำหลังถึงยุคมังกรข้าวหอม. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุทัศน์ กองทรัพย์. 2552. “วิถีคนทุ่งกุลาร้องไห้.” *วารสารวิจัยและพัฒนา* 2(4): 53-58. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/RDIBRU/article/view/128834/96831>
- สุภีร์ สมอนา. 2559. *สังคมวิทยาอีสาน*. อุดรธานี: ศักดิ์ศรีอักษรการพิมพ์.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. 2546. *อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

- อัลตูแซร์, หลุยส์. 2557. *อุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ*. แปลโดยกาญจนา แก้วเทพ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2562. *วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน: พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- Althusser, Louis. 1971. *Essays on Ideology*. London: Verso.
- Berger, Arthur Asa. 1992. *Media Analysis Techniques*. California: Sage.
- Fisher, Walter R. 1989. *Human Communication as Narration: Toward a Philosophy of Reason, Value, and Action*. Columbia: University of South Carolina Press.
- Liotard, Jean-François. 1993. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Trans. By G. Bennington, B. Massumi & F. Jameson. Minneapolis: University of Minnesota press.
- TCP. 2020. "อีสานเขียว โครงการนำพระทัยจากในหลวง." สืบค้นเมื่อ 8 มิถุนายน 2566. <https://tcp.com/sustainability/project/the-northeastern-green-project/>.